

УДК94:[342.5:316.4.063.7]](477.46)«1930»
DOI: 10.31651/2076-5908-2021-2-52-58

СКУС Ольга Володимирівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини
Orchid ID: 0000-0001-5063-451X
e-mail: solhav2018@gmail.com,

ВОЗНА Зоя Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
та методик навчання Уманського
державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
Orchid ID: 0000-0002-3242-3214
e-mail: domar35@ukr.net,

ЛІСОВСЬКА Ольга Василівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини
Orchid ID: 0000-0001-5063-451X
e-mail: lisovskaolya@ukr.net

ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ РЕПРЕСИВНИХ ОРГАНІВ НА КИЇВЩИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1930-х рр.

За допомогою застосування системного і джерелознавчого аналізу, синтезу та спеціальних історичних методів висвітлено окремі аспекти у процесі формування репресивно-каральної системи Народного комісаріату внутрішніх справ на Київщині в переддень масового терору 1937–1938 років. Встановлено, що з метою удосконалення структури Управління НКВС у 1936 р. створювалися міжрайонні оперативні групи УДБ, зокрема на Київщині 8 груп з центрами в Умані, Білій Церкві, Черкасах, Києві, Малині, Золотоноші, Звенигородці та Сквирі. Реформування системи передбачало кадрове й фінансове забезпечення оперативних груп, відпрацювання їх основних функцій та завдань, корегування підпорядкування й контролю.

Ключові слова: діяльність УНКВС, репресії, міжрайонна оперативна група, районний відділ, Київська область.

Постановка проблеми. Історичні реалії ХХІ ст. жодним чином не сприяють зменшенню досліджень українськими істориками доби «великого терору» і не знижують градус зацікавленості широкої громадськості трагічною минувиною, понівеченою долею своїх дідів і прадідів. Адже недостатньо накопичити потужний пласт наукових напрацювань і науково-популярних видань за результатами історичних студій, масштабних проєктів та ін., необхідно не забути й винести уроки, виробити суспільний імунітет. Тому нині і спостерігаємо активні дослідницькі пошуки щодо причин, особливостей, наслідків і механізму здійснення репресивної політики радянською владою в минулому столітті. Досить гострим залишається питання діяльності репресивно-каральних органів, зокрема Управління Народного комісаріату внутрішніх справ та його підвідомчих структур в середині 1930-х років.

Аналіз досліджень. З вивчення різнобічних аспектів означеної проблематики мають численні наукові напрацювання О. Бажан [1; 2], І. Білас [3], С. Білоконь [4], В. Нікольський

[5; 6], Ю. Шаповал [7; 8] та ін. Історики проаналізували масивний джерельний комплекс з даного напрямку, ввели в науковий обіг численні матеріали, що документально підтверджують злочини тоталітарного режиму у 1930-х роках на теренах України, зокрема й на Київщині. Проте проблема настільки глибока, об'ємна й важлива для розвитку українського громадянського суспільства, що й надалі потребує вичерпного дослідження та висвітлення, включаючи усі соціальні, регіональні, національні, кількісні та інші аспекти.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей одного з організаційних заходів з метою удосконалення структури Управління Народного комісаріату внутрішніх справ, а саме – створення міжрайонних оперативних груп УДБ у 1936 р. на Київщині.

Виклад основного матеріалу. Віднайдені матеріали, що зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ), відображають особливості механізму здійснення репресій, створення потужної системи терору [10]. Йдеться про удосконалення карального апарату НКВС на Київщині в середині 1930-х рр. й зокрема, створення міжрайонних оперативних груп УНКВС.

Як бачимо з подання у листопаді 1936 р. щодо нової структури та штатного розкладу органів УДБ УНКВС по Київській області, до неї входило 94 райони з містом Києвом, що обслуговувалися УНКВС [11, 258]. Його структуру до реформування склали 3 окружні відділи (18 райвідділів) і 72 районних відділи (РВ). Новий проект структури передбачав обслуговування 56 районів 6-ма міжрайонними відділами, залишаючи 13 районів у підпорядкуванні 3-х окружних відділів, а також діяльність 3-х райвідділів (у містах Черкаси, Біла Церква та Умань), 5-ти райвідділень (Олевськ, Ємільчине, Овруч, Городниця та Ярунь). У цілому, разом з УНКВС у Київській області передбачалась діяльність 18 органів УДБ замість 94 функціонуючих.

У доповідній записці начальника УНКВС по Київській обл. Шарова М. Д. на ім'я наркома ДБ УНКВС Балицького В. А. від 10 червня 1936 р. зазначається, що на території Київської області створюється 8 міжрайонних оперативних груп. Крім цього, 3 окружні відділи обслуговували 21 район (Коростинь – 9, Новоград-Волинськ – 5, Житомир – 7) [12, 1–22].

Новостворені 8 оперативних груп охоплювали 73 райони і розташовувалися у центрах наступним чином: Умань – 10 районів, Біла Церква – 10, Черкаси – 8, Київ – 11, Малин – 9, Золотоноша – 7, Звенигородка – 10 та Сквиря – 8 районів. До апарату оперативних груп входило від 13 до 20 осіб (крім технічно обслуговуючого персоналу) відповідно до кількості й важливості районів, що обслуговувалися тією чи іншою оперативною групою. Так, Київська оперативна група УДБ, яка обслуговувала найбільшу кількість районів (Баришевський, Бориспільський, Васильківський, Макарівський, Фастівський, Брусилівський, Вищедубечанський, Бишевський, Обухівський, Київський та Березанський), у своєму штаті мала 26 співробітників (начальник групи, 13 оперуповноважених, 6 помічників оперуповноважених, 2 друкарки, водій, вахтер 1-ї категорії, вахтер 2-ї категорії та прибиральниця). З таким самим штатом Уманська оперативна група УДБ обслуговувала 10 районів (Бабанський, Жашківський, Маньківський, Монастирищенський, Ладжинський, Оратівський, Христинівський, Уманський, Підвисоцький та Плисківський) [12, 12].

Зауважимо, що у складі всіх оперативних груп був технічно обслуговуючий персонал: 2 друкарки, водій, прибиральниця та 2 вахтових. Для кожної оперативної групи виділявся легковий автомобіль. Один з помічників оперуповноваженого в кожній групі виконував функції оперативного секретаря – облік агентури, контроль за виконанням і веденням оперативного діловодства.

Оперативні групи проводили оперативно-агентурну і слідчу роботу на всій підконтрольній території. Начальник оперативної групи у своїх обов'язках прирівнювався до посади начальника відділу обласного управління і безпосередньо підпорядковувався начальнику обласного управління НКВС. Оперативні групи проводили свою роботу самостійно і в жодному випадку не могли її об'єднувати з апаратом районних відділів або особливих відділень.

Оперативні групи жодних адміністративних функцій не виконували. Начальники оперативних груп в партійних й інших радянських організаціях не брали участі. Основне

завдання оперативних груп полягало в забезпеченні державної безпеки на території, що вони обслуговують і боротьбі з усіма видами активних проявів класового ворога (контрреволюційні формування, шпionаж, терор, диверсії, шкідництво). Оперативна група здійснювала зазначені завдання виключно на базі створення мережі висококваліфікованої агентури. Оперативна група займалася тільки агентурною роботою і слідством, що виникало у результаті роботи з агентурою. Масової мережі інформування серед сільськогосподарських і промислових підприємств, радянському апарату – оперативні групи не створювали. Ця ділянка роботи залишалася у віданні районних відділів НКВС.

Начальник районного відділу створював єдину мережу районного відділення НКВС на базі інформаторів мережі УДБ і міліції, здійснював керівництво мережею і залучав до роботи увесь апарат РВ НКВС [12, 4]. Крім того, на начальника РВ НКВС покладалися наступні завдання: політінформація, обслуговування поточних компаній, виконання всяких інших доручень, не пов'язаних з розробкою контрреволюційних елементів (перевірка окремих заяв, установки за запитами інших районів, участь в партійних і радянських комісіях, вивчення окремих питань за дорученням керівних організацій).

Матеріали, що надходили в районний відділ і потребували додаткової оперативної розробки передавали відповідним оперативним групам. Оперативні групи концентрували у себе весь облік осіб, які проходили по справах і матеріалах з обслуговуваної ними території. Оперативні групи безпосередньо вели агентурні розробки, справи, формуляри та слідчі справи під керівництвом оперативних відділів облуправління.

Міжрайонні оперативні групи ліквідовували агентурні розробки і проводили арешти тільки за санкцією обласного управління НКВС. Найбільш серйозні справи ліквідовували і слідство проводили в обласному управлінні або за дорученням начальника облуправління відповідній оперативній групі.

Оперативна група у межах своєї території мала право давати окремі доручення, пов'язані з роботою УДБ начальникам районних відділів НКВС. При цьому категорично заборонялося передоручати районним відділам НКВС ведення агентурних розробок, керівництво окремими агентами та ін. Заборона стосувалася і ведення слідства по ліквідованих оперативною групою справах щодо контрреволюційних організацій, груп та угруповань.

Слідчі справи по здійснених терористичних актах (терор проти життя і майна) вів начальник РВ НКВС силами апарату районної міліції, за виключенням тих випадків, коли терористичні дії стали результатом злочинної діяльності групи осіб, які перебули в розробці оперативної групи. У таких випадках слідство проводила оперативна група.

Робота міжрайонної оперативної групи будувалася за територіальним принципом. Розподілення працівників оперативної групи за об'єктами роботи здійснювало обласне управління в кожній групі окремо, з урахуванням місцевих умов і особливостей районів, що обслуговувалися тією чи іншою групою. Міста Житомир, Новоград-Волинський та Коростень в усіх напрямках роботи обслуговувалися апаратом окружного відділу; Умань, Черкаси та Біла Церква – апаратом РВ НКВС. У цьому зв'язку в штатному розписі цих окрввідділів і райвідділів передбачалася відповідна кількість працівників УДБ) [12, 6].

Оперативним групам дозволялося для розроблення контрреволюційних елементів на своїй території залучати агентуру за рахунок міських контингентів. Справи, що з'являлися в оперативних групах по цих містах велися відповідно з окружними відділами і райвідділами.

Керівництво усією роботою міжрайонних оперативних груп здійснювало обласне управління НКВС, зокрема відправлення співробітників на місця, надання директивних вказівок та ін. Директивні вказівки виходили лише за підписом начальника облуправління і не виходили за межі поставлених перед оперативною групою завдань. Окремі доручення, пов'язані з розробкою агентурної або слідчої справи могли надаватися оперативній групі і за підписом начальника відповідного відділу.

В оперативних групах вели документацію, таку як от: 1) оперативна картотека; 2) особиста справа агента; 3) робоча справа агента; 4) справа формуляр; 5) агентурна розробка; 6) справа з агентурними матеріалами для первинного обліку і розробки за

об'єктом (український контрреволюціонер, польський, німецький та ін.) [12, 7]. Будь яке інше діловодство оперативним групам вести заборонялося.

Оперативна група звітувала перед обласним управлінням (відповідними відділами) документами у форматі спецповідомлень про наступне: 1) заведення агентурної справи; 2) приготуванню до ліквідації агентурну справу; 3) слідство по ліквідованій справі; 4) передбаченого для вербування агента; 5) особливо важливу подію. Загальні донесення, цифрові відомості та інше – оперативною групою не складалися. Усіма необхідними бланками, фінансовими засобами, вимогами на проїзд залізницею, ордерами на право проведення обшуків і арештів, оперативні групи забезпечувало обласне управління НКВС. Оперативним групам заборонялося мати свої штампи, печатки, ордери, а також вести загальну грошову звітність. Начальник оперативної групи був підзвітним фінвідділу обласного управління НКВС (на правах начальника відділу обласного управління).

Результати дослідження архівних матеріалів засвідчують, що вирішення кадрового наповнення апаратів оперативних груп відбувалося за рахунок скорочення співробітників УДБ. У всіх районних відділах відбулось скорочення посад помічника оперуповноваженого УДБ; лише в 5 крупних прикордонних райвідділках (Олевок, Емільчино, Городниця, Баранівка та Ярунь) залишили по одному оперуповноваженому УДБ, який підпорядковувався безпосередньо начальнику окружного відділу. Кількість штатних одиниць по УДБ в районних і окружних відділах до реорганізації складала 241, а фінансування усього штату складало 117.050 крб. у місяць. Для новостворених 8 оперативних груп залучалось 155 одиниць оперативного складу і 48 технічно обслуговуючого персоналу. Тобто 203 штатних одиниці з фінансуванням 79.822 крб./міс. Для створення апарату 3-х окружних відділів передбачалося 78 одиниць оперативного складу і 6 друкаррок, всього – 84 з фінансуванням 36 942 крб./міс. Для обслуговування міст Умань, Черкаси та Біла-Церква до штату цих райвідділів вводилось 15 одиниць (10 оперуповноважених і 5 помічників) з фінансуванням 6 500 крб. Всього для створення міжрайонних оперативних груп і посилення апарату окружних відділів задіяні 287 штатних одиниць з фінансуванням 116 864 крб. Таким чином, штатне фінансування залишалось майже без змін (зменшувалося на 186 крб.) [12, 9].

Не дивлячись на створення в кожній оперативній групі технічно обслуговуючого апарату, кількість оперативних одиниць після реорганізації зменшилася лише на 8. Такого результату досягнуто за рахунок використання високооплачуваних (600 крб.) посад начальників районних відділів НКВС за сумісництвом на посадах начальників районної міліції.

Зауважимо, що функціональність окружних відділів підвищувалася, зокрема у штатний розпис окружних відділів вводилася посада заступника начальника окружного відділу, який проводив безпосередньо всю роботу по УДБ. Апарат окружних відділів значно посилювався, а також апарат Уманського, Білоцерківського і Черкаського РВ НКВС щодо обслуговування міст. Так, до складу Уманського міжрайонного відділу УДБ входило 11 районів із збереженням УДБ в Уманському РВ НКВС [13, 261]. На території зазначених районів знаходилися 271 сільська рада, 315 населених пунктів із загальною кількістю населення 600 000 осіб. У спеціальній паспорт-характеристиці міста вказано, що Умань – колишній окружний центр, розташований поблизу залізничниці й за своїм територіальним розміщенням був центром районів, що входили до складу міжрайонного відділу УДБ. Практично усі райони мали політико-економічну прив'язку до міста Умані, з яких 6 районів з'єднувалися залізницею, 6 районів – ґрунтовими дорогами. Відстань від районних центрів до міжрайонного відділу складала від 17 до 85 км. У господарському значенні райони, що входили до міжрайонного відділу, спеціалізувалися на вирощуванні цукрових буряків. На території цих районів працювали 11 цукрових заводів з буряковими радгоспами та 4 спиртові заводи. Як йдеться в характеристиці, «всі 11 районів в минулому були вражені політ бандитизмом і контрреволюційними націоналістичними проявами. Оперувала низка крупних банд Волинця, Дерещука, Гризла та ін. Ці банди в основному поповнювалися з Бабанського, Ладижинського, Христинівського, Тетіївського і Плисковського районів» [13, 262]. Саме тому для роботи міжрайонного відділу УДБ передбачався штат оперативного складу з 12 одиниць, «виходячи з засміченості районів контрреволюційним елементом» і близького розташування польського кордону [14, 74; 15, 243].

Як вище зазначалось, в Умані зберігався і РВ НКВС, у паспорті-характеристиці якого зазначено про наявність міської ради, 17 сільських рад та 20 населених пунктів. У районі проживало 82 000 осіб, у райцентрі – 41 000. Працював гутаперчевий і трактороремонтний заводи й інші підприємства з загальною кількістю працівників 3 000 осіб, а також машинно-тракторна станція. У районі дислокувалася військова частина 99-а стрілецька дивізія, а також розташовувалися авіасклади. Також йшлося про те, що в місті Умань сконцентрувалися значна кількість «націоналістичних кадрів» (близько 400 осіб), а в навколишніх селах збереглося «кулацько-повстанське підпілля». Крім того, у минулому в місті діяла одна з найсильніших організацій УПСР, кадри з якої здійснювали помітний вплив на вузівську молодь і вчительство. А ще низка районів орієнтувалися на Умань і в яких, за даними агентури, діяли повстанські осередки.

Висновки. Підведення підсумку проаналізованого матеріалу полягає насамперед у виявленні документального підтвердження організаційно-підготовчої роботи НКВС до здійснення масових репресій у 1937–1938 рр. З цією метою здійснювалося реформування структурних підрозділів НКВС, відпрацьовувались основні функції, завдання та обов'язки, корегувалось підпорядкування, контроль і т.д. Так, новостворені у Київській області 8 міжрайонних оперативних груп УНКВС охоплювали 73 райони і розташовувалися в містах Умань (10), Біла Церква (10), Черкаси (8), Київ (11), Малин (9), Золотоноша (7), Звенигородка (10) та Сквир (8). Оперативні групи підпорядковувалися начальнику обласного управління НКВС і проводили свою роботу незалежно від апарату районних відділів або особливих відділень. Основне завдання оперативних груп полягало в забезпеченні державної безпеки на відповідній території і боротьбі з усіма видами активних проявів класового ворога (контрреволюційні формування, шпіонаж, терор, диверсії, шкідництво). Встановлено, що міжрайонні оперативні групи виконувала поставлені завдання на базі створення мережі висококваліфікованої агентури. І саме ця ланка в діяльності НКВС залишається одним із малодосліджених питань, а отже підтверджує потребу подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Бажан О. «Доба великого терору» в Україні: механізм реалізації. Історія України: Маловідомі імена, події, факти: зб. ст. / О. Бажан. – К., 2005. – Вип. 29. – С. 116–129.
2. Бажан О. Репресивна діяльність органів ВУНК–ДПУ–НКВС–КДБ на Київщині у 1919–1980-ті рр. / О. Бажан // 3 архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 2011. – № 1. – С. 156–234.
3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Т. 1. / І. Білас. – К., 1994. – 432 с.
4. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Т.1. Джерелознавче дослідження / С. Білокінь. – К., 1999. – 448 с.
5. Нікольський В. М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х–1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження / В. М. Нікольський. – Донецьк, 2003. – 624 с.
6. Нікольський В. М. Статистика репресій 1937 р. в Українській РСР / В. М. Нікольський // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2000. – № 2/4. – С. 103–112.
7. Шаповал Ю. І. Невигадані історії / Ю. І. Шаповал. – К. : Світогляд, 2004. – 351 с.
8. Шаповал Ю.І. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії. / Ю. І. Шаповал. – К., 1993. – 348 с.
9. Органи державної безпеки Київщини (1919–1991) у фотографіях і документах / авт.-упоряд. О. І. Шевченко ; голова ред. кол. І. С. Забілик. – К. : Дон-97, 2004. – 326 с.
10. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). – Ф. 16. – Оп. 1. – Спр. 0165 [Матеріали оперативної роботи УНКВС Київської обл. 1937 р.]. – 296 с.
11. Проект поданий на затвердження начальником відділу кадрів НКВС УРСР Чирським щодо нової структури та штатного розкладу органів УДБ УНКВС по Київській області (11.1936 р.) // ГДА СБУ. – Ф. 16. – Оп. 1. – Спр. 0165. – Арк. 250–290.
12. Доповідна записка начальника УНКВС по Київській обл. Шарова М.Д. на ім'я наркома ДБ УНКВС Балицького В.А. щодо організації при УНКВС по Київській обл. міжрайонних оперативних груп УДБ НКВС // ГДА СБУ. – Ф. 16. – Оп. 1. – Спр. 0165. – Арк. 1–22.
13. Характеристика районів, об'єднаних міжрайонними відділами УДБ по Київській області // ГДА СБУ. – Ф. 16. – Оп. 1. – Спр. 0165. – Арк. 261–270.

14. Доповідна записка комісару ДБ Іванову В.Т. про слідчі справи, що знаходяться в КОУ НКВС (червень, 1937 р.) // ГДА СБУ. – Ф. 16. – Оп. 1. – Спр. 0165. – Арк. 73–76.
15. Доповідна записка комісару ДБ Леплевському І.М. про оперативно-слідчу роботу УНКВС Київської області з 1-го червня 1937 р. по 8-е січня 1938 р. // ГДА СБУ. – Ф. 16. – Оп. 1. – Спр. 0165. – Арк. 242–249.

References

1. Bazhan, O. (2005). “The era of great terror” in Ukraine: the mechanism of implementation. *Istoriia Ukrainy: Malovidomi imena, podii, fakty (History of Ukraine: Little-known names, events, facts)*, 29, 116–129 (in Ukr.).
2. Bazhan, O. (2011). Repressive activity of VYChK–GPU–NKVD–KGB bodies in Kyiv region during 1919–1980th. *Z arkhiviv VUChK, HPU, NKVD, KHB (From the archives of VYChK, GPU, NKVD, KGB)*, 1, 156–234 (in Ukr.).
3. Bilas, I. (1994). *Repressive and punitive system in Ukraine during 1917–1953. Socio-political and historical-legal analysis*. Vol. 1. Kyiv (in Ukr.).
4. Bilokin, S. (1999). *Mass terror as a means of public administration in the USSR (1917–1941): Source studies*, Vol. 1. Kyiv (in Ukr.).
5. Nikolskyi, V. M. (2003). *Repressive activity of the state security bodies of the USSR in Ukraine (late 1920s–1950s). Historical and statistic research*. Donetsk (in Ukr.).
6. Nikolskyi, V. M. (2000). Statistics of repressions of 1937 in the Ukrainian SSR. *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD–KHB (From the archives of VYChK–GPU–NKVD–KGB)*, 2/4, 103–112 (in Ukr.).
7. Shapoval, Yu. I. (2004). *Unimaginable stories*. Kyiv: Svitohliad (Outlook) (in Ukr.).
8. Shapoval, Yu. I. (1993). *Ukraine in the 1920s and 1950s: the pages of unwritten history*. Kyiv (in Ukr.).
9. *State security bodies of Kyiv region (1919–1991) in photographs and documents* (2004). In I. S. Zabilyk (Ed.). Kyiv: Don-97 (in Ukr.).
10. Branch State Archive of the Security Service of Ukraine (BSA SSU), f. 16, op. 1, spr. 0165 [Materials of operative work of the UNKVD of Kyiv region dated from 1937] (in Ukr.).
11. The project, submitted for approval by the head of the personnel department of the NKVD of the USSR Chirskiyi on the new structure and staff of the SSA (State Security Authority) of the UNKVD in Kyiv region (November, 1936) // BSA SSU, f. 16, op. 1, spr. 0165, ark. 250–290 (in Ukr.).
12. Report of the chief of the UNKVD of the Kyiv region Sharov M.D. to the People’s Commissar of the SS (State Security) of the UNKVD Balytskyi V.A. concerning the organization of interdistrict operative groups of the SSA (State Security Authority) of the NKVD in Kyiv region // BSA SSU, f. 16, op. 1, spr. 0165, ark. 1–22 (in Ukr.).
13. Characterization of districts, united by interdistrict departments of the SSA (State Security Authority) in Kyiv region // BSA SSU, f. 16, op. 1, spr. 0165, ark. 261–270 (in Ukr.).
14. Report to the Commissioner of the SS (State Security) Ivanov V.T. on investigative cases in the KOU NKVD (June, 1937) // BSA SSU, f. 16, op. 1, spr. 0165, ark. 73–76 (in Ukr.).
15. Report to the Commissioner of the SS (State Security) Leplevskiyi I.M. on the operative and investigative work of the UNKVD of the Kyiv region from June 1, 1937 to January 8, 1938 // BSA SSU, f. 16, op. 1, spr. 0165, ark. 242–249 (in Ukr.).

SKUS Olga, Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor of the Department of History Ukraine of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
e-mail: solhav2018@gmail.com,

VOZNA Zoya, Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of the Department of World History and Teaching Methods of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
e-mail: domar35@ukr.net,

LISOVSKA Olga, Ph.D. (History), Assistant professor of the Department of History Ukraine of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
e-mail: lisovskaolya@ukr.net

FORMATION OF THE STRUCTURE OF REPRESSIVE BODIES IN KYIV REGION IN THE SECOND HALF OF 1930S

Abstract. Introduction. *The article deals with one of the actual directions in historical studios concerning the reasons, peculiarities, consequences and mechanisms of repressive policy of Soviet authorities in the last century.*

Methods. *The use of systematic and source analyses, synthesis and special historical methods made it possible to analyze some aspects in the process of the formation of a repressive and punitive system of the People's Commissariat for Internal Affairs in Kyiv region on the eve of mass terror of 1937–1938.*

Results. *It has been established that in order to improve the structure of the NKVD administration in 1936 inter-district operative groups were created, especially in Kyiv region 8 groups with the centres in Uman, Bila Tserkva, Cherkasy, Kyiv, Malyn, Zolotonosha, Zvenyhorodka and Skvyra were created. Inter-district operative groups carried out an operative-agent and investigative work throughout the whole controlled territory. The head of operative group was equated with the position of a regional department head of the NKVD. Operative groups conducted their work independently of district or special departments. The main task of inter-district operative groups was to ensure state security in the established territory and combat «counter-revolutionary formations, espionage and sabotage». An operative group carried out the given tasks solely on the basis of creating a network of highly qualified agents and was engaged only in intelligence work and investigation.*

The work of inter-district operative group was organized on a territorial principle. The division of workers of the operative group by the objects of work was made by a regional department in each group separately, taking into account the local conditions and the peculiarities of districts served by this or that group. Cities Zhytomyr, Novohrad-Volynskyi and Korosten were serviced in all directions by the district department apparatus; Uman, Cherkasy and Bila Tserkva – by the apparatus of the NKVD. Besides, in 1936 the district departments received some reinforcements in the form of an expansion of the staff of the apparatus of the Uman, Bila Tserkva, and Cherkasy districts of the NKVD. As evidenced by archival materials, the basis was the characterization of cities in terms of the presence of “nationalist cadres”, trained by the NKVD officers beforehand.

Conclusions. *On the whole, the NKVD system reformation presupposed personnel and financial provision of inter-district operative groups. The creation of inter-district operative groups of the NKVD administration and the formation of a repressive structure in general became one of the preconditions for an era of “The Great Terror” on the territory of Ukraine.*

Key words: *the activity of the NKVD administration, repressions, inter-district operative group, district department, Kyiv region.*

Одержано редакцією 15.09.2021
Прийнято до публікації 25.10.2021

УДК 94(477):342.7:305

DOI: 10.31651/2076-5908-2021-2-58-64

ЧУБИНА Тетяна Дмитрівна,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри суспільних наук
Черкаського інституту пожежної
безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ
України
Orcid ID: 0000-0002-9383-3604
e-mail: chubina@ukr.net,

ФЕДОРЕНКО Яніна Анатоліївна,
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри суспільних наук
Черкаського інституту пожежної
безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ
України
Orcid ID: 0000-0002-5206-0705
e-mail: yanava@ukr.net

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Статтю присвячено характеристиці особливостей формування та реалізації державної політики щодо гендерних питань із середини 1990-х років і до початку 20-х років XXI ст.